

Nr 19.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 22 juni 1921 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring m. m.; given Stockholms slott den 20 januari 1922.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag om fortsatt tillämpning av lagen den 22 juni 1921 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring; samt

2) lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverkskyldighet.

GUSTAF.

A. Åkerman.

Förslag

till

LAG

om fortsatt tillämpning av lagen den 22 juni 1921 (nr 321)
med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring.

Härigenom förordnas, att lagen den 22 juni 1921 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, vilken lag gäller till den 1 juni 1922, skall äga fortsatt tillämpning till den 1 juni 1923; dock skall från och med den 1 juni 1922 1 § hava följande lydelse:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 oktober 1917, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk, smör, fisk eller annat naturalster, å dylikt vederlag efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes den utfästa legan i följd härav uppenbart oskäligen; äge arrendatorn rätt att, såvitt angår vederlag, förfallet under tiden från och med den 1 oktober 1917 till den 1 juni 1923, påfordra, att skäligen andel i prisstegringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Beträffande beslut, som av i lagen omfördämd nämnd fattats före den 1 juni 1923, skall vad i 4 och 5 §§ är stadgat fortfarande gälla.

Förslag

till

LAG

om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverks-
skyldighet.

Härigenom förordnas som följer:

Har i fall, då arrendator enligt avtal, slutet före den 1 januari 1918, är pliktig att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom fullgörande av dagsverken, körslor eller andra arbetsprestationer eller att mot ersättning utgöra visst antal prestationer av nyssnämnda slag, å dylika prestationer efter avtalets ingående inträtt sådan prisstegring, som därvid icke lät sig beräkna, och finnes i följd härav, att värdet av vad arrendatorn enligt avtalet har att utgöra står i uppenbart missförhållande till de honom genom avtalet tillförsäkrade förmåner, äge arrendatorn rätt att, såvitt angår arbetsprestationer, vilka skola fullgöras under tiden från och med den 14 mars 1921 till den 1 juni 1923, påfordra, att skäligen andel i prisstegringen kommer honom till godo. Där ej annorlunda åsämjes, må denna andel ej överstiga hälften av prisstegringen.

Kunna jordägaren och arrendatorn icke enas om storleken av den andel i prisstegringen, som efter vad ovan sägs må tillkomma arrendatorn, skall vad i 2—6 §§ i lagen med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring för där avsett fall stadgas äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 1922 och gäller till den 1 juni 1923, dock skall beträffande beslut, som av sådan nämnd, som avses i ovannämnda lag med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring, fattats före den 1 juni 1923, vad i 4 och 5 §§ i samma lag är stadgat äga motsvarande tillämpning jämväl efter den 31 maj 1923.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 13 januari 1922.*

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Åkerman:

»Den 1 nästkommande juni utgår giltighetstiden för lagen den 22 juni 1921 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring samt för lagen samma dag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet.

Med anledning av uppkommen fråga om förlängning av nämnda lagars giltighetstid hava länsstyrelserna i samtliga län anmodats att, efter hörande av ordförandena i de nämnder, som för det i arrendestegringslagen angivna ändamål blivit utsedda inom länen, avgiva yttrande angående lagarnas verkningar under år 1921 ävensom rörande behovet av en utsträckning av lagarnas giltighetstid. I sistnämnda avseende har utlåtande infordrats jämväl från lantbruksstyrelsen. Samtliga dessa yttranden hava nu inkommit.

Länsstyrelserna.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har anfört, att ifrågakvarande lagar för länet hade ganska ringa betydelse, enär arrendeavtalen endast undantagsvis innefattade förpliktelse för arrendatorn att utgöra arrende i naturalster eller genom fullgörande av dagsverksskyldighet. Tillämpning av lagarna hade förekommit i endast ett fall, nämligen beträffande kronoegendomen Valleberga kungsgård, vars arrendator förbundit sig att för visst pris leverera naturprodukter till Flyinge hingstdepå. Även med nu gällande pris

skulle fullgörandet av arrendet utan jämkning medföra avsevärd förlust för arrendatorn. Dylika förhållanden kunde antagas vara för handen i större utsträckning inom andra län, och enär normala pris å de prestationer, varom fråga vore, icke syntes kunna sägas ännu hava inträtt, hölle länsstyrelsen före, att lagarna borde förlänas fortsatt giltighet. — I yttrande till länsstyrelsen har ingenjören Bonde Bondeson å Karlsnäs, vilken innehaft förordnande såsom ordförande i nämnd för avgörande av sådan tvist rörande andel i uppkommen prisstegring, som avses i arrendestegringslagen, såsom sin mening uttalat, att då avvikelserna från normala tidsförhållanden ännu icke blivit till alla delar hävda, ett fortfarande behov av nämnda lag förefunnes.

Länsstyrelsen i Hallands län har anfört, att då någon tillämpning av arrendestegringslagen icke förekommit inom länet och då priserna på ifrågasvarande jordbruksprodukter så avsevärt nedgått, att de föga eller nästan alls icke överstege priserna före kristiden, länsstyrelsen funne sig böra avstyrka, att arrendestegringslagen erhöles förlängd giltighetstid. Även de förhållanden, som avsåges i torpkontraktslagen, företedde i huvudsak liknande utveckling i riktning mot en återgång till mera normala förhållanden. Intill senaste tid hade visserligen denna återgång varit mindre skarpt utpräglad än i fråga om arrendestegringslagen, men vid de avtal, som under hösten 1921 på särskilda ställen i landet avslutats angående lantarbetarlöner för det började arbetsåret, hade sänkningen varit högst betydande. Det ville synas som om de lantarbetarlöner, som kunde förväntas bliva gällande under den närmaste tiden, icke komme att i genomsnitt nämnvärt överstiga dem, som gällde omedelbart före den 1 januari 1918, vilken dag lagen toge till utgångspunkt. Såväl den rådande arbetslösheten som omöjligheten för jordbrukarna att betala högre arbetslöner än jordbrukets ekonomi kunde medgiva med hänsyn särskilt till sjunkande pris å lantbruksprodukter och de dryga skatterna, gåve grundad anledning antaga, att under det nu löpande arbetsåret arbetslönerna inom lantbruket icke komme att ånyo stiga utan snarare att ytterligare sjunka. Vid sådant förhållande ansåge länsstyrelsen tillräcklig anledning icke heller förefinnas att efter den 1 juni 1922 bibehålla den i sistnämnda lag innefattade kristidsförfattningen. — Domänintendenten G. B. Hellman, vilken varit ordförande i två nämnder för prövning av jämkningsanspråk enligt torpkontraktslagen, har förklarat sig anse behov av arrendestegringslagens förlängning ej föreligga och har i fråga om torpkontraktslagen anfört: Utom i de två fall, då nämnd tillsatts för prövning av jämkningsanspråk, vore

andra fall kända, i vilka jordägare och arrendator utan anlitande av nämnd överenskommit om jämkning i dagsverksskyldigheten eller om viss tilläggsersättning vid fortsatt fullgörande av hela dagsverksantalet. Lagen hade således verkat i riktning att något lindra dagsverksbördan, där så varit av behovet påkallat. Frågan om lagens prolongation vore svår att besvara. Jämväl arbetspriserna hade betydligt nedgått och vore i fortsatt sjunkande, varför det kunde förmodas att vid utgången av lagens giltighetstid något behov av förlängning icke skulle föreligga. Förnekas kunde ej heller, att lagen verkat ogynnsamt så till vida, att den utnyttjats såsom agitationsmedel och i vissa fall bidragit till en irriterad stämning i förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare. Då det emellertid vore möjligt, att arbetspriserna icke komme att sjunka i samma tempo som jorden och dess alster och då lagen således även under ett kommande år kunde hava någon betydelse, kunde en utsträckning av dess giltighetstid icke avstyrkas.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har i fråga om arrendestegringslagen anfört, att länsstyrelsen hade sig bekant, hurusom ett flertal arrendeavtal, enligt vilka arrendatorerna vore pliktiga att helt eller delvis utgöra arrende genom avlämnande av mjölk och vilka ingåtts å tid, då mjölken vid mejerierna betalats med 10 å 12 öre per liter, fortfarande gällde intill den 14 mars 1923. Då medelpriset å mjölk vid leverans till mejerierna nu utgjorde 16 å 20 öre per liter och någon avsevärdare sänkning i priset inom det närmaste året icke torde vara att förvänta, ville länsstyrelsen tillstyrka prolongation av denna lagstiftning, i vad den avsåge avtal, enligt vilka arrendatorer vore pliktiga att helt eller huvudsakligen utgöra arrende genom avlämnande av mjölk. Vad anginge torpkontraktslagen, ansåge länsstyrelsen med hänsyn till läget å arbetsmarknaden och gällande pris å körslor behov av förlängd giltighetstid icke förefinnas. — Borgmästaren L. K. Brock, vilken varit ordförande i nämnd för tillämpning av arrendestegringslagens bestämmelser, har förklarat sig sakna erfarenhet om torpkontraktslagens verkningar, samt i övrigt anfört: Endast i ett fall hade under året påkallats tillsättande av nämnd, som avsåges i arrendestegringslagen. Emellertid vore det bekant, att jordägare och arrendatorer fortfarande i flera fall sig emellan träffat godvillig uppgörelse med anledning av lagens bestämmelser och i anslutning till den tolkning, som förut gjort sig gällande hos nämnderna. Då det även vore känt, att ett avsevärt antal kontrakt av ifrågavarande innehåll och ingångna före den 1 oktober 1917 ännu vore gällande, samt skillnaden mellan priserna under år 1917

och under den närvarande tiden, särskilt å mjölk och smör, vore avsevärd, syntes lagens giltighetstid böra förlängas.

Länsstyrelsen i Örebro län, vilken senast i slutet av år 1920 förordat förlängning av då gällande lagstiftning i ämnet, har förklarat sig med hänsyn till numera avsevärt förändrade förhållanden genom nedgången i pris å de i lagarna avsedda produkter och arbetsprestationer samt då återgången till normalt prisläge syntes alltjämt fortsätta, vilja förorda, att ifrågavarande kristidsbestämmelser, såsom ej vidare behövlige, icke måtte erhålla förlängd giltighet. — Ordföranden i en för ett fall under året tillsatt nämnd inom länet, disponenten A. Anderson å Nain, har anfört att beträffande länet sådana förhållanden syntes vara att förvänta i fråga om spannmåls- och mjölkpriser m. m., att lagarnas giltighetstid icke behövde förlängas.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har meddelat, att tillämpning av lagarna icke i något fall påkallats hos länsstyrelsen och att länsstyrelsen därför saknade erfarenhet om lagarnas verkningar. Emellertid ansåge länsstyrelsen, att ifrågavarande lagbestämmelser borde bibehållas under ytterligare ett år i avbidan på slutligt förslag från jordkommissionen.

Övriga länsstyrelser hava, var för sitt läns vidkommande, meddelat, att någon tillämpning av ifrågavarande lagar icke förekommit under året och att därför behov av en prolongation icke ansåges vara för handen.

Lantbruksstyrelsen har anfört: Enligt vad styrelsen hade sig bekant, torde verkningarna av ifrågavarande lagar under kristiden hava varit i stort sett gagneliga. Då emellertid de abnorma förhållanden, som på sin tid föranledde lagarnas tillkomst, numera till största delen upphört, och de arrenden, som utginge i form av naturaprestationer, icke torde med nuvarande priser å lantmannaprodukter i nämnvärd grad överstiga dem, som betingats för under senaste tid mot kontant arrendesumma utarrenderade jordbruk, ville styrelsen, med hänsyn jämväl därtill, att det torde vara för det svenska jordbruket fördelaktigt, att av krisförhållandena framkallade särskilda bestämmelser avvecklades, så snart sådant utan större olägenhet kunde ske, såsom sin mening uttala, att tillräckliga skäl icke förefunnes för förlängning av giltighetstiden för de i nu ifrågavarande lagar meddelade bestämmelserna.

*Lantbruks-
styrelsen.*

I en till mig ställd skrivelse har Skånes arrendatorers förening anfört: Det vore visserligen riktigt, att de naturalster, som avsåges i arrendestegringslagen, under år 1921 undergått en väsentlig prissänkning. Emellertid vore fortfarande priserna å exempelvis mjölk, smör och spannmål i

*Särskilda
framställnin-
gar.*

genomsnitt 50 % högre än motsvarande priser under år 1914. Ej heller syntes det kunna förväntas, att priset på dessa produkter under år 1922 i någon nämnvärd grad komme att fortsätta. De priser, som nu uppnåtts, vore nämligen så låga, att de i många fall knappast täckte produktionskostnaderna, och hade, särskilt vad spannmålspriserna anginge, sin grund i rent tillfälliga förhållanden. Det syntes därför vara att förvänta, att priserna på nämnda produkter under en längre tid framåt komme att ligga väsentligt över 1914 års prisnivå. Vid sådant förhållande syntes det för eningen som om de omständigheter, vilka på sin tid föranledde införandet av ifrågakvarnaren lag, allt fortfarande ägde sin giltighet. Vad beträffade torpkontraktslagen syntes föreningen än mera uppenbart, att densamma allt fortfarande borde bibehållas. Arbetslönerna inom jordbruket vore nämligen alltfjämt så höga, att en arrendator, som före 1918 års ingång slutit arrendeavtal med viss dagsverksskyldighet, skulle utsättas för uppenbar orättvisa, om han icke jämväl framdeles kunde erhålla jämkning därutinnan. Detta bleve så mycket kännbarare som just priset på jordbruksprodukter gjorde, att avkastningen av den arrenderade egendomen sjönke. Jämväl beträffande arbetslönerna vore helt visst förhållandet sådant, att endast ringa, om ens någon sänkning kunde förväntas under år 1922. Att desamma sjunkit så pass kraftigt som skett torde hava sin grund i den omfattande arbetslösheten inom industrien, varigenom jordbruket tillförts överskott på arbetskraft. I den mån denna arbetslöshet minskades, torde därför lönerna inom jordbruket ånyo börja stiga.

Ordföranden i föreningen Skaraborgs läns mjölkarrendatorer har i skrivelse till mig hemställt om åtgärder för prolongation av arrendestegringslagen och i sådant hänseende anført: För många lantbrukare, de flesta småbrukare och i dåliga ekonomiska omständigheter, syntes det vara ett livsvillkor, att lagen förlängdes. De flesta av dessa arrendeavtal ingingos vid en tid, då mjölken betingade pris, varierande mellan 8 och 10 öre per liter, och mjölkpriset vore för närvarande 17 à 20 öre per liter. Att mjölkpriset under ett eller ett och ett halft år skulle nedgå till 8 öre syntes otänkbart, och skulle så bliva förhållandet, upphörde därmed automatiskt lagen att verka. Flera av föreningens medlemmar hade arrenden, vilka utginge först 1923 eller senare.

*Departements-
chefen.*

Vid behandling under nästlidet år av frågan om arrendestegringslagens prolongation anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet till statsrådsprotokollet följande:

»Då fråga om prolongation av den provisoriska arrendestegringslagen tidigare varit under behandling, har framhållits, att denna lag äger betydelse endast för vissa delar av landet, där s. k. mjölkarrenden förekomma. I det skick, vari frågan denna gång föreligger, är denna lokala begränsning av lagens räckvidd än mera framträdande, i det att vissa av de länsstyrelser, vilka under föregående år funnit bestämmelser i detta ämne påkallade av praktiska behov, numera ansett sig sakna anledning att tillstyrka ett fortsatt upprätthållande av denna lagstiftning. Av länsstyrelsernas utlåtanden framgår, att tillämpning av lagen genom tillsättande av skiljenämnd under det senast gångna året förekommit endast i tre län och i två av dessa blott i ett fall för vardera länet. Förutsättningarna för denna lagstiftning hava ock otvivelaktigt förändrats så till vida, att priset å de naturalster, som avses i lagen, under den senare tiden nedgått och därmed ifrågavarande arrendatorers ställning blivit mindre vanskelig än vid den tid, då lagen tillkom.

Ehuru således vissa omständigheter synas tyda på, att arrendestegringslagen ej längre har samma betydelse som under de närmast föregående åren, har jag dock icke kunnat finna tiden ännu vara inne för lagens upphävande. Att den möjlighet, lagen anvisar för reglering av ett genom stark förskjutning av prisnivån rubbat arrendeförhållande, blott i allt mer sällsynta fall behöft anlitas, innebär icke med nödvändighet, att lagen saknat en vidsträcktare verkan än sålunda kommit till synes. Då, enligt vad i ärendet blivit upplyst, arrendeavtal av denna beskaffenhet fortfarande till ganska avsevärt antal äga giltighet, talar sannolikheten för att den fördelning av arrendeprestationens under avtalstiden ökade värde, vilken lagen åsyftar att genomföra, i många fall kommit till stånd på den godvilliga överenskommelsens väg. Utsikterna för åvägabringande av dylika överenskommelser äro uppenbarligen i hög grad beroende av att lagen fortfarande kommer att gälla. Prisförhållandena äro ännu ingalunda sådana, att lagen med säkerhet kan antagas bliva överflödigt för sitt ändamål under den närmaste framtiden. Jämväl må erinras, att lagen icke på annat sätt ingriper i arrendeförhållandet än att jordägaren kan underkastas skyldighet att vidkännas ett skäligt avdrag av den vinst, som tillföres honom genom en efter avtalets ingående inträdd prisstegring, samt att med hänsyn till den allmänna höjningen av prisnivån detta avdrag i lagen begränsats till högst femtio procent. I den mån priserna fortfara att falla, kommer detta givetvis att inverka på avdragets bestämmande

eller, efter föreliggande omständigheter, medföra, att någon tillämpning av lagen ej vidare ifrågakommer.

Vid nu anförda förhållanden och med hänsyn till den betydelse, lagen fortfarande torde kunna äga för vissa arrendatorer, anser jag mig böra tillstyrka prolongation av arrendestegringslagens giltighet till den 1 juni 1922.»

Vad av förutvarande departementschefen sålunda anförts äger enligt min uppfattning giltighet även med avseende å det läge, i vilket förvarande fråga nu befinner sig. Utredningen i ärendet har givit vid handen, att sådana arrendeavtal, vilka äro föremål för denna lagstiftning, fortfarande på sina håll äro gällande. Huruvida antalet dylika arrendatorer är större eller mindre, är en omständighet, som icke kan tillerkännas avgörande betydelse, då det såsom här gäller att bereda den enskilde i ett för honom viktigt hänseende det stöd och den hjälp, som påkallas av rättvisa och billighet. Då härtill kommer, att ifrågavarande lagar icke kunna erhålla tillämpning för andra fall än sådana, i vilka efter opartisk prövning ett ingripande i arrendeförhållandet finnes skäligen böra äga rum, synas mig fullgiltiga skäl föreligga för lagarnas prolongation under ännu ett år. Beträffande den under fjolåret på riksdagens initiativ tillkomna torpkontraktslagen är en dylik åtgärd motiverad jämväl därav, att lagen varit gällande under föga mer än ett halvt år och att därför ytterligare någon tids erfarenhet om lagens verkningar torde böra samlas, innan fråga upptages om att låta lagens giltighetstid utlöpa.

I enlighet med den uppfattning, jag nu angivit, har jag låtit inom justitiedepartementet utarbета förslag till *lag om fortsatt tillämpning av lagen den 22 juni 1921 (nr 321) med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring* samt till *lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverksskyldighet.*»

Föredraganden uppläser härefter berörda förslag, av den lydelse, bilagor* vid detta protokoll utvisa, samt hemställer, att lagrådets utlåtande över förslagen måtte för det i § 87 regeringsformen avsedda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Ivar Brynolf.

* Dessa bilagor, vilka äro av lika lydelse med de vid propositionen fogade lagförslagen, hava här uteslutits.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd torsdagen
den 19 januari 1922.*

Närvarande:

Justitierådet BERGLÖF, regeringsrådet ERNBERG, justitieråden MOLIN, APPELBERG.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 13 januari 1922, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättade förslag till *lag om fortsatt tillämpning av lagen den 22 juni 1921 (nr 321) med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring och lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverkskyldighet.*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, föredrogos inför lagrådet av ledamoten å justitiedepartementets lagavdelning, hovrättsrådet Axel Afzelius.

Lagrådet lämnade förslagen utan anmärkning.

Ur protokollet:

Erik Ölander.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 20 januari 1922.*

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden
OLSSON, SANDLER, ÅKERMAN.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Åkerman anmäler lagrådets den 19 januari 1922 avgivna utlåtande över de den 13 i samma månad till lagrådet remitterade förslagen till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 22 juni 1921 med vissa bestämmelser mot oskäligen arrendestegring samt till lag om jämkning i vissa fall av arrendator åliggande dagsverkskyldighet; därvid föredraganden hemställer, att förslagen, som av lagrådet lämnats utan anmärkning, måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställer förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

N. Cervin.